

KOKSZTYS
Kancelaria Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

biuletyn informacyjny

NUMER 06/2008

Koksztyś Kancelarii Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

Odpowiedzialność odszkodowawcza przedsiębiorców

Podstawową regułę odpowiedzialności odszkodowawczej przedsiębiorców zawiera art. 435 § 1 kodeksu cywilnego. Stosownie do tego przepisu prowadzący na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) ponosi odpowiedzialność za szkodę na osobie lub mieniu, wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności.

Na gruncie powyższego pojęcie przedsiębiorstwa należy rozumieć w znaczeniu czysto przedmiotowym. Chodzi tu więc o zorganizowany kompleks majątkowy, przy czym o uznaniu danego kompleksu za przedsiębiorstwo decyduje rodzaj wykorzystywanej technologii i metody działalności – rzecz w tym, aby stosowano rodzaje energii wymienione w tym przepisie. W związku z tym, że panuje w Polsce gospodarka przemysłowa oczywistym jest, że przynajmniej większość przedsiębiorców może odpowiadać z art. 435 § 1 kc. Wyjątkowo nie będzie w rozumieniu powyższego przepisu przedsiębiorcą np. dorożkarz, choćby prowadził działalność zarobkową i zarejestrował

działalność gospodarczą, ponieważ nie posługuje się wymienionymi w omawianym przepisie rodzajami energii (napędu). Innymi słowy jego działalność nie ma charakteru zmechanizowanego.

Odpowiedzialność z art. 435 kc powstaje bez względu na winę prowadzącego przedsiębiorstwo, jak również bez względu na to czy szkoda nastąpiła w wyniku działania bezprawnego. Nie wyklucza jej zatem fakt, że działalność przedsiębiorstwa byłaby w pełni zgodna z prawnie określonymi wymogami (np. normami administracyjnymi) oraz przyjętymi powszechnie nakazami bezpieczeństwa i ostrożności. Przykład: Inwestor budowlany prowadzi remont elewacji budynku. Posiada wszystkie wymagane prawem zezwolenia i zatrudnia odpowiednio wykwalifikowanych pracowników. Prawidłowo postawione rusztowanie zawala się skutkiem wady materiałowej belki, której inwestor nie jest producentem, przy czym wady nie mógł w żaden sposób wykryć. Belka przygniata przypadkowego przechodnia powodując u niego ciężkie obrażenia. Inwestor budowlany będzie odpowiadał za szkodę na zdrowiu tej osoby, mimo że działał zgodnie z prawem i w żadne sposoby nie można mu przypisać zawinienia – nie mógł nieszczęśliwego wypadkowi zapobiec, ani nawet go przewidzieć.

Przesłanki odpowiedzialności, co do których ciężar dowodu obciąża poszkodowanego, są następujące: ruch przedsiębiorstwa, szkoda oraz związek przyczynowy pomiędzy ruchem a szkodą.

Związek pomiędzy ruchem a szkodą występuje wtedy, gdy szkoda nastąpiła w wyniku zdarzenia powiązanego z działalnością przedsiębiorstwa. W podanym wyżej przykładzie przedsiębiorca (inwestor budowlany) będzie odpowiadał, ponieważ szkoda nastąpiła w związku z zawaleniem się rusztowania, które zostało wzniesione w celu remontu. W innej sytuacji, gdyby np. szkoda polegała na zawale serca, jakiego doznał przypadkowy przechodzień, przedsiębiorca by nie odpowiadał z art. 435 kc, tym przypadku bowiem szkoda w żaden sposób nie wynikała z ruchu przedsiębiorstwa. Udowodnienie związku (przyczynowego) pomiędzy „ruchem” tj funkcjonowaniem przedsiębiorstwa wymaga udowodnienia zgodnie z ogólnymi regułami dowodowymi z art. 6 kc. Zgodnie z tym przepisem ciężar udowodnienia faktu obciąża tego kto wywodzi z niego skutki prawne, innymi słowy tego kto na ten fakt się powołuje. Skoro poszkodowany powołuje się na ruch przedsiębiorstwa jako przyczynę swojej szkody to powinien wykazać, że szkoda wiązała się z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa.

KOKSZTYS
Kancelaria Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

biuletyn informacyjny

NUMER 06/2008

Koksztyś Kancelarii Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

Z art. 435 § 1 kc wynika, że wyłączenie odpowiedzialności następuje gdy przedsiębiorca wykaże jedną z następujących okoliczności: że szkoda nastąpiła na skutek siły wyższej, że szkoda nastąpiła wyłącznie z winy poszkodowanego, albo też że szkoda nastąpiła wyłącznie z winy osoby trzeciej, za którą przedsiębiorca nie ponosi odpowiedzialności.

Siłą wyższą charakteryzują przede wszystkim następujące elementy: nadzwyczajność, przemożność (tj. niemożliwość przeciwstawienia się) oraz zewnętrzność. Siła wyższa musi być więc zdarzeniem występującym w praktyce niezwykle rzadko i to takim, któremu nie można w żaden sposób zapobiec. Nie jest ponadto siłą wyższą zdarzenie, którego przyczyna tkwi w samym przedsiębiorstwie. Przykład: sytuacja jak w przykładzie podanym wyżej, jednak rusztowanie, które przygniata przechodnia zawala się nie na skutek wady materiałowej belki, lecz na skutek gwałtownego huraganu, jak w tych okolicach zdarza się niezwykle rzadko (powiedzmy ostatni tak silny wiatr odnotowany został 150 lat temu). Huraganu nie można było przewidzieć i nie można był mu zapobiec. Ponadto huragan był zdarzeniem zewnętrznym (powstał poza przedsiębiorstwem), zatem zaszła siła wyższa. Przedsiębiorca nie odpowiada z art. 435 kc.

Zachowanie z kolei osoby trzeciej lub poszkodowanego, aby wyłączyć odpowiedzialność poszkodowanego, musi być zawinione, a ponadto musi stano-

wić wyłączną przyczynę zdarzenia, które wywołało szkodę. Przykład: Sytuacja jak w podanym wyżej przykładzie, jednak rusztowanie nie zawala się. Szkoda polega za to na tym, że osoba znajdująca się pod wpływem alkoholu wspina się w nocy na rusztowanie, lekceważąc wszystkie znaki ostrzegawcze i spada doznając ciężkich obrażeń. Przedsiębiorca nie odpowiada bowiem wyłączną przyczyną szkody był sam poszkodowany i on tylko szkodzie zawinił. Należy jednak pamiętać, że musi tu zająć przyczyna po stronie poszkodowanego, czy osoby trzeciej wyłączna. Gdyby w podanej sytuacji pijana osoba wspięła się na rusztowanie, a rusztowanie to zawaliło się także dlatego, że było wadliwie skonstruowane, przedsiębiorca (inwestor budowlany) odpowiadałby, bowiem przyczyna szkody leżała zarówno po jego stronie, jak i po stronie poszkodowanego. W grę wchodziłoby ewentualne zmniejszenie należnego odszkodowania z uwagi na przyczynienie się poszkodowanego (art. 362 kc).

Należy pamiętać, że w prawie cywilnym wina ma charakter zobiektywizowany. Mówiąc prościej należy przy ocenie zachowania danej osoby sprawdzić, czy zachowanie to odpowiadało powszechnie przyjętym miernikom staranności, abstrahując od indywidualnych cech tej osoby. Należy również uwzględnić, że małoletniość osoby oraz niepoczytalność zupełnie wyłączają możliwość przypisania danej osobie winy (art. 425 i 426 kc).

Nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 435 § 1 podmiot, którego zachowanie objęte jest ryzykiem prowadzącego przedsiębiorstwo. Dotyczy to nie tylko osób, których zachowanie z racji wykonywanych czynności angażuje odpowiedzialność prowadzącego przedsiębiorstwo (pełniących funkcje organu, przedstawiciela, pracowników, podwładnych, wykonawców określonych czynności itp.), ale też i innych osób związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa, m.in. producentów maszyn i urządzeń, dostawców surowców do produkcji (np. w wypadku ich wadliwości, które stały się przyczyną szkody; zob. orz. SN z 3.2.1962 r., 4 CR 432/61, OSP 1962, Nr 10, poz. 267; orz. SN z 4.11.1966 r., II CR 328/66, OSN 1967, Nr 5, poz. 88). Przykład: pijany kierowca autobusu, pracownik przedsiębiorstwa komunikacyjnego, potrąca przechodnia. Przedsiębiorstwo komunikacyjne odpowiada za szkodę wyrządzoną przechodniowi, ponieważ nie może zwolnić się od odpowiedzialności z powołaniem się na wyłączne przyczynienie się osoby trzeciej – kierowca nie był osobą trzecią, lecz pracownikiem. Na tej samej zasadzie inwestor budowlany, który wznosił rusztowanie, które zawaliło się skutkiem wadliwości belki, będzie odpowiadał za szkodę wyrządzoną zawaleniem, ponieważ producent belek nie był osobą trzecią w rozumieniu art. 435 § 1 kc. W podanym wyżej przykładzie przedsiębiorca komunikacyjny byłby zwolniony od

KOKSZTYS
Kancelaria Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

biuletyn informacyjny

NUMER 06/2008

Koksztyś Kancelarii Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

odpowiedzialności gdyby kierowca prowadził prawidłowo, autobus był sprawny technicznie, a do wypadku doszło tylko na skutek tego, że pijany pieszy nagle wtargnął na drogę - ów poszkodowany byłby wtedy jedyną (wyłącznie) przyczyną wypadku, któremu zawinił.

Jeżeli do szkody przyczyniła się wraz z przedsiębiorcą w sposób zawiniony osoba trzecia, to oczywiście także i ona odpowiada za szkodę, z tym że w odróżnieniu od przedsiębiorcy, który odpowiada z art. 435 § 1 kc, osoba ta odpowiada na zasadach ogólnych (z art. 415 kc).

W praktyce najpowszechniejszym przypadkiem zastosowania art. 435 § 1 kc jest sytuacja gdy poszkodowanym przez ruch przedsiębiorstwa jest jego pracownik. Powinno być przecież oczywiste, że pracownicy przedsiębiorstwa z reguły są najbardziej narażeni na jego szkodliwe oddziaływanie. Wprawdzie ustawa z 30.10.2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych przyznaje pracownikom z tego tytułu określone świadczenia (z ubezpieczenia społecznego, nie zaś od pracodawców), jednak bardzo często zdarza się, że świadczenia te nie rekompensują szkody w całości. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem pozostałej części odszkodowania pracownik może dochodzić od pracodawcy, najczęściej jako przedsiębiorcy właśnie na podstawie art. 435 § 1.

W stosunku do odpowiedzialności odszkodowawczej przedsiębiorców zasto-

sowanie może mieć zastosowanie art. 429 kc. Zgodnie z tym przepisem kto powierza wykonanie czynności drugiemu (w tym przedsiębiorca), ten jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną przez sprawcę przy wykonywaniu powierzonej mu czynności, chyba że nie ponosi winy w wyborze albo że wykonanie czynności powierzył osobie, przedsiębiorstwu lub zakładowi, które w zakresie swej działalności zawodowej trudnią się wykonywaniem takich czynności. Jak z tego wynika, poszkodowany, który powołuje się na odpowiedzialność z tego tytułu musi udowodnić szkodę, fakt powierzenia wykonania czynności oraz związek pomiędzy zachowaniem sprawcy (podmiotowi, któremu powierzono wykonanie czynności), a szkodą. To natomiast, czy zachowanie się sprawcy było zawinione, czy nie, jest nieistotne. Przykład: Przedsiębiorca powierza przewóz towaru podmiotowi, który nie jest profesjonalnym przewoźnikiem. Podczas transportu dochodzi do wypadku, mimo że kierowca prowadził prawidłowo. Przedsiębiorca odpowiada za szkodę w związku z wypadkiem, mimo że sam sprawca szkody w żaden sposób nie zawinił.

Od odpowiedzialności z art. 429 kc przedsiębiorca może się najczęściej uwolnić na tej podstawie, że czynność powierzył osobie zajmująca się zawodowo daną działalnością. W podanym przykładzie, gdyby przedsiębiorca powierzył przewóz towaru profesjonalnemu przewoźnikowi, nie ponosiłby żadnej odpo-

wiedzialności za skutki wypadku. Inną przesłanką wyłączenia odpowiedzialności z art. 429 kc jest brak winy w wyborze rozumiany jako dochowanie należytej staranności przy wyborze osoby, której powierza się czynność. W tym samym przykładzie, kierowca mógłby uchylić się od odpowiedzialności, gdyby wykazał, że przewóz powierzył wprawdzie nie profesjonalnemu przewoźnikowi, a jednak doświadczonemu kierowcy.

Art. 429 kc nie ma zastosowania w sytuacji gdy przedsiębiorca wprawdzie powierza wykonywanie czynności innej osobie, jednak osoba ta znajduje się pod kierownictwem przedsiębiorcy i zobowiązana jest stosować się do jego wskazówek – art. 430 kc. Chodzi tu oczywiście przede wszystkim o pracowników przedsiębiorcy. W tym przypadku odpowiedzialność przedsiębiorcy jest zastrzeżona, bowiem nie może się on uwolnić od odpowiedzialności na tych podstawach, co w art. 429 kc. W szczególności brak winy w wyborze, czy zatrudnienie profesjonalisty nie ma żadnego znaczenia. W podanym wyżej przykładzie przedsiębiorca odpowie za skutki wypadku związane z przewozem jego towarów, o ile przewóz powierzy swojemu pracownikowi, nawet gdyby wykazał, że zatrudnił kierowcę wykwalifikowanego i doświadczonego. Z drugiej strony jednak odpowiedzialność przedsiębiorcy z art. 430 kc jest w pewnym sensie zawężona w stosunku do odpowiedzialności z art. 429 kc – przedsię-

KOKSZTYS
Kancelaria Prawa Gospodarczego

biuletyn informacyjny

NUMER 06/2008

Koksztyś Kancelarii Prawa Gospodarczego Spółki Komandytowej

biorca odpowiada tylko za zawinione działania pracowników. W podanym przykładzie - gdyby kierowca prowadził z zachowaniem przepisów i reguł ostrożności, a mimo to doszło do wypadku, np. z wyłącznej winy osoby trzeciej, przedsiębiorca by za wypadek nie odpowiadał z art. 430 kc.

Do przyjęcia odpowiedzialności z art. 430 kc muszą zajść określone w tym przepisie przesłanki. Przede wszystkim do szkody musi dojść, podobnie jak w art. 429 kc, „przy wykonywaniu” czynności, nie zaś np. tylko „przy okazji” wykonywania czynności. W podanym wyżej przykładzie – jeżeli pracownik kierowca przedsiębiorcy zmieni trasę, aby załatwić swoją prywatną sprawę i wówczas doprowadzi do wypadku, to przedsiębiorca za skutki wypadku już nie będzie odpowiadał.

Mogą zaistnieć jeszcze inne, już bardziej szczególne, zatem rzadziej spotykane w praktyce, podstawy odpowiedzialności przedsiębiorców. Zgodnie z art. 427 kc kto z mocy ustawy lub umowy jest zobowiązany do nadzoru nad osobą, której z powodu wieku albo stanu psychicznego lub cielesnego winy poczytać nie można, ten obowiązany jest do naprawienia szkody wyrządzonej przez tę osobę, chyba że uczynił zadość obowiązkowi nadzoru albo że szkoda byłaby powstała także przy stałym wykonywaniu nadzoru. Na tej podstawie mógłby odpowiadać przedsiębiorca prowadzący szkołę prywatną

za czyny swoich małoletnich podopiecznych. Z kolei przedsiębiorca będący posiadaczem budowli może odpowiadać za jej zawalenie, chyba że wykaże, iż zawalenie wynikało z wady w budowie, albo braku utrzymania budowli w należytym stanie (art. 434 kc). Przedsiębiorca – posiadacz mechanicznego środka komunikacji może natomiast odpowiadać z art. 436 za szkody wyrządzone w związku z ruchem tego pojazdu, na tych samych zasadach, co przy odpowiedzialności z art. 435.

Na końcu warto jeszcze zaznaczyć, że wszystkie wskazane wyżej podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej nie wykluczają się wzajemnie, lecz mogą się na siebie nakładać. Np. inwestor budowlany w razie zawalenia się budowli może odpowiadać zarówno za szkody jako wydarzenia związane z ruchem przedsiębiorstwa (art. 435 kc), jak i jako posiadacz budowli (art. 434 kc). Nie oznacza to oczywiście obowiązku kilkukrotnego naprawiania tej samej szkody – szkodę należy zawsze naprawić tylko raz. Może to mieć znaczenie jednak o tyle, że gdy zachodzą przesłanki do uwolnienia od odpowiedzialności z jednego z „nakładających się przepisów”, to z innego przepisu już niekoniecznie. W podanym przykładzie – nawet gdy przedsiębiorca wykaże, że budowlę wznosił prawidłowo i utrzymywał w należytym stanie, wobec czego nie będzie odpowiadał z art. 436 kc, i tak może odpowiadać jako przedsiębiorca na podstawie art. 435, który

zakłada surowszy reżim odpowiedzialności – odpowiedzialność na zasadzie ryzyka.

*Jacek Markiewicz
Radca Prawny w Koksztyś Kancelaria
Prawa Gospodarczego*